

סימן ק"א ורשב"ש סימן ב' שאף על פי שאסור לעלות בחומה זהו ברבים מה שאין כן מצוה על כל יחיד לעלות לא"י אם אין דברים המונעים אותו. ולע"ד גם דעת העיטור היא כן, שאם כפרוש ההערות היה צריך לכתוב דבמימריה דהקב"ה הוא דעביד שאז המלה הוא מוסבת על מי שדר בחו"ל, ואילו העיטור כתב דהקב"ה במימריה הוא דעביד עכ"ל וקאי על הקב"ה והכי קאמר שהקב"ה קיים דיבורו להגלות אותנו בין העמים ולכן אין בנו עוון להיותנו בחו"ל כי אנו אנוסים.

והרבה ראשונים לא כתבו טעם עוון חו"ל, מהם הסוברים שדין שהה עשר שנים נוהג גם בחו"ל כמו שנלמד מסתימת הרמב"ם וכן כתבו הרמב"ן ורבנו אברהם מן ההר והרשב"א ונתנו טעמים שונים שרק מי שיצא מן הארץ או שיש לו צער בשיבת חו"ל או שעולה לא"י אזי ישיבתו בחו"ל אינו עולה לו למנין מה שאין כן שאר דיירי חו"ל, ודומה לזה במדרש הבאור ומדרש הגדול ששיבת אברהם בחו"ל היתה ישיבת טלטול עכ"ל ולכן לא עלתה למנין ונראה שהוא לפי פרקי דרבי אליעזר פרק כ"ז שהקב"ה טלטל את אברהם מבית אביו ומשפחתו והביאו לחרן וכו' והטלטול קשה לאדם יותר מכל עכ"ל. ומהם הסוברים שאינו נוהג בחו"ל, הראב"ן ביבמות שם ור"י בעל התוספות וראב"ה הובאו במדכי ובהגהות מימוניות. וסוף דבר אין להוכיח מסוגיא זו לענין מצות יישוב ארץ ישראל.

יהודה הרצל הנקין

ישיבה. ולכן אינו קשה לדעת הסמ"ג וסמ"ק וארחות חיים חלק ב' סימן ז' אות ל"ד שדיירי חו"ל פטורים מדין שהה עשר שנים שמא עוון חוצה לארץ גורם, שאם תלוי בחטא פרטי אם כן אנוס שאין בו חטא וכן מי שיצא מן הארץ בהיתר ללמוד תורה וכו' ושהו עשר שנים יהיו חייבים לגרש זה היה להם לאשמעינן, ובארחות חיים סוף חלק ב' הביא דברי מהר"ם ב"ב במי שראוי שלא יעלה לא"י וכבר הארכתי בזה בבני בנים חלק ב' שם.

וכן משמע בריטב"א שאינו עוון פרטי, שכתב מצוה פו"ר מצות הגוף שנוהגת בכ"מ ואם עוון הארץ גורם היאך נוהגת בחו"ל וכו' עכ"ל שלשון עוון הארץ פי' עוון הקרקע של חו"ל. ואפילו אם נגרוס עוון חו"ל ולא עוון הארץ, אם הוא עוון פרטי למה לא תנהג מצוה פריה ורביה בחו"ל כיון שהרבה יהודים שם מנועים או פטורים מלעלות.

ורק אינו נראה כן בספר העיטור חלק ב' אות מ' מרד שער ג', שכתב דהשתא ליכא עון דחו"ל דהקב"ה במימריה הוא דעביד ועוד דאברהם שאני שלא הבטיחו לבנים אלא בארץ עכ"ל ותפס כפרש"י בחומש ודחה פרש"י בגמרא, הרי שעוון חו"ל היינו עוון פרטי של ישיבה בחו"ל ורק אנו אנוסים על פי הדיבור. ובהערות שם פרש כי גזרת מלך עלינו להיותנו גולים מארצינו ואין לנו חטא כזה על ישיבתינו בחו"ל עכ"ל ונראה שהבין בעיטור שמצוה מהקב"ה האידנא שלא לעלות ארצה, וכבודו העיר לנכון שלא נמצאת דעה כזו בשאר ראשונים ועיין בשו"ת הריב"ש

סימן לג

העמדת חברי ממשלה לדין

בשאלה זו על דרך ההלכה. כי מלך מוציא למלחמת הרשות כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו עכ"ל הרמב"ם בהלכות מלכים פרק ה' הלכה א', ואו או קאמר וכן כתב המאירי במסכת סנהדרין דף ט"ו עמוד ב' מלחמות שהוא עושה מעצמו מצד הרצון או כעס אויב או להרחבת גבולו או לפרסם גברותו הרי אלה מלחמת הרשות עכ"ל. האחרונים

ביה, ד' אדר"ב תשנ"ה

לקבוצת רבנים

אשרי הנבדל מהממשלה הרעה הזאת ומגורלה, ומצוה לסלק אותה ככל שניתן לפי חוקי המדינה ולהחליפה ברעותה הטובה ממנה. ואולם האם לדין את חברי הממשלה בידי אדם, לע"ד לא תהיה תפארתנו

בספר הלכות מדינה חלק ב' שער ד' פרק ג' שהביא מספר יד המלך על הרמב"ם בהלכות מלכים שם שאין לתרץ שרש"י טעמא דמשנה אשמעינן שלהכי אין מוציאין אלא על פי בית דין של ע"א כדי שיתפללו עליהם, כי אין זו דרכו של רש"י לבאר טעם החוקים ועוד שלא באר טעם שאר הדברים שבמשנה הצריכים ע"א.

ותרץ בהלכות מדינה שם שדוד לא היה צריך רשות מהסנהדרין כיון שכבר התייעצו באחיתופל שעצתו היתה כאשר ישאל איש מאת ה' והיתה גם שאלה באורים ותומים אם יצליחו ולכן כאילו כבר היתה הסכמת שמים ביציאתם עיי"ש. ולע"ד אינו נכון לאמר כן לפי מה שפרש"י שאחיתופל יעץ להם באיזו דרך ילכו בה וטכסיסי מארב מלחמה וכו' עכ"ל שהם פרטי המלחמה היאך להצליח בה מבחינה טקטית ומה ענינו של יעוץ זה לבוא במקום נטילת רשות מהסנהדרין לאבד נפשות מישראל, ואם משום האורים ותומים אדרבה לפי סדר הכתוב והגמרא שאלו מהם רק אחרי שנמלכו בסנהדרין. ובדברי רש"י אלה מתורצת תמיהת הרשב"א בשו"ת חלק א' סימן מ"ח שכיון שעתידים לשאול מן האורים ותומים מה להם עם עצת אחיתופל, שיש לומר שלא היו מטריחים את האורים ותומים אלא בשאלות עיקריות כמו בשמואל-א פרק ל' ארדף אחרי הגדוד הזה האשיגנו עכ"ל אבל לא בפרטי הלחימה.

ולמה באמת נמלכו בסנהדרין קודם ששאלו באורים ותומים והלא אם יודיע להם האורים ותומים שלא יצליחו ממילא לא יצאו למלחמה, הנה הנצחון תלוי בזכותם של ישראל ולא רק בכוחם ועל כן הקדימו להימלך בסנהדרין כדי שיתפללו עליהם כפרש"י כדי שבזכות תפילת הסנהדרין יהיו ראויים להצליח מן השמים, מה שאין כן אם עדיין לא התפללו שמא יודיע האורים ותומים שלא יצליחו.

וסוף סוף קשה כי הסכמת הסנהדרין היא גם לעיכובא כמו שנראה במסכת סנהדרין ולמה לא פרש"י כן, ומכאן כתב בספר עמוד הימיני סימן י"ד אות י' שהסכמת הסנהדרין בהוצאה למלחמת הרשות באמת אינה מעכבת עיי"ש ואינו נראה ועיין בבני בנים שם אות ו' שאפילו מלחמת הרשות שיש בה צד מצוה צריכה הסכמת הסנהדרין, כל שאינה חובה. ואולם

נחלקו בטעם שהותר למלך לאבד נפשות מישראל לצרכים כאלה, יש שכתבו שכן הוא מנהג ודרך העולם ולכן התורה לא אסרתה עיין בשו"ת שם אריה חלק יורה דעה סימן כ"ז ובהעמק דבר בבראשית פרק ט' פסוק ה', ולפי פרוש זה אפילו אין לאומה צורך במלחמה כלל מותר למלך להלחם במלחמת הרשות וכן משמע במאירי שהוא עושה מעצמו מצד הרצון עכ"ל. ומה שקשה נהי שמצד המלך אין איסור להוציא למלחמת הרשות ואינו נענש על הריגת חייליו, מכל מקום מהיכי תיתי שיסכימו הסנהדרין לאבד נפשות מישראל לפי רצונו ומה איכפת לסנהדרין שכן הוא מנהג העולם ודרך מלכי עכו"ם להלחם מלחמת הרשות, יש לאמר שכיון שהתורה התירה לו אין לסנהדרין רשות למנוע ממנו תמיד ואולי יש בזה אף דין מרידה במלכות אם מתנגדים סתם. וזהו שדרש שמואל במסכת שבועות דף ל"ה עמוד ב' מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא לא מיענשא עכ"ל ופרשו התוספות בהוצאה למלחמת הרשות קאמר עכ"ל, שאם אימדו שיהרגו פחות מזה היו נותנים רשות להילחם ואם אימדו שיהרגו יותר היו מסרבים ואתי שפיר ששמואל הלכה קאמר ולא רק דינא דשמיא.

ולפי מה שאין לסנהדרין למנוע מן המלך בסתם מלעשות מלחמה, יש להבין מה שבמסכת ברכות דף ג' עמוד ב' נכנסו חכמי ישראל אצל המלך דוד אמרו לו עמך ישראל צריכים פרנסה וכו' אמר להם לכו פשוט ידיכם בגדוד, מיד יועצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ושואלין באורים ותומים וכו' ופרש"י בד"ה נמלכין בסנהדרין נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם עכ"ל, ואילו במסכת סנהדרין דף ט"ז עמוד א' באותה מימרא פרש"י נוטלין רשות מהם והיינו מתניתי עכ"ל וכוונתו למשנה שם בדף ח' עמוד א' אין מוציאין למלחמת הרשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד עכ"ל. והנה לשון המשנה אין מוציאין וכו' עכ"ל ולא אין יוצאין משמע שכופין את העם לצאת וכן דעת המאירי וכן הוא ברמב"ם הלכות מלכים פרק ה' הלכה ב' ולזה בודאי צריכים רשות מהסנהדרין וכל שכן לפי דעת רב נסים גאון שאפילו לצאת מרצון עצמם צריכים רשות והארכתי בזה בבני בנים חלק א' סימן מ"ג אות ה'. ואם כן קשה למה פרש"י במסכת ברכות כדי שיתפללו עליהם ותו לא, הלא בעינן רשות הסנהדרין לעצם המלחמה. ועיין

לפי מה שכתבתי שאין לסהנדרין לסרב למלך אם אינו הורג יותר משישית אפילו אם נלחם לצורך עצמו בלבד וכל שכן כאן שעמך ישראל צריכים פרנסה והמלחמה היא לתועלת לא יסרבו לו*, אם כן למה לשאול אותם כלל כיון שבודאי יסכימו ומעין כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת ולכן פרש"י שמכל מקום נמליכין בהם כדי שיתפללו עליהם.

* (הג"ה) וכן חכמי ישראל שנכנסו אצל דוד היו חכמי התורה כלשון חכמי ישראל בכל מקום כמו במסכת קדושין דף ס"ו עמוד א' ובבא קמא דף ל"ח עמוד א' ומן הסתם ישבו בעצמם בסהנדרין וידעו שייסכימו למלחמה. ואין להקשות ממסכת פסחים דף צ"ד עמוד ב' חכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע, חכמי אומות העולם אומרים ביום חמה מהלכת מתחת לרקיע ובלילה למטה מן הרקיע, אמר רבי נוראין דבריהם מדברינו וכו' עכ"ל ואם אמרו כן מתוך חכמת התורה חלילה לרבי לאמר שדברי עכו"ם נראים יותר מדברי תורה, כי שם מיירי בחכמי התורה שהיו בקיאים גם בחכמות העולם אבל חכמי ישראל בחכמות העולם בלבד לא מצינו. ועוד לפי מה שציין בגליון הש"ס שם לשיטה מקובצת במסכת כתובות דף י"ג עמוד א' בשם רבינו תם ח"ל אף על פי שנצחו אומות העולם לחכמי ישראל היינו נצחון בטענות אבל האמת היא כחכמי ישראל וכו' עכ"ל גם רבי לא אמר שנראים דבריהם מדברינו אלא מצד הטענות אבל מודה שהאמת היא כחכמי ישראל, ואולם יש חולקים על רבינו תם עיין באוצר הגאונים במסכת פסחים שם.

ובמסכת ברכות דף נ"ד עמוד א' הרואה חכמי ישראל אומר ברוך שחלק מחכמתו ליראיו עכ"ל ופרשו בחיי אדם כלל ס"ג הלכה ח' וערוך השלחן באורח חיים סימן רכ"ד אות ו' שמיירי בחכם גדול בתורה. ומיהו זה האחרון צ"ע שהרי אמרו בגמרא שם הרואה חכמי עכו"ם אומר ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם עכ"ל ולמה לא לברך גם על זולתו מישראל אם הוא חכם בחכמות העולם אצ"פ שאינו חכם בתורה, ודוחק לחלק שאין לישראל להתעסק אלא בתורה ועל כן לא תיקנו עליו ברכה ועיין במסכת ברכות דף ל"ה עמוד ב' ומנחות דף צ"ט עמוד ב' ואכ"מ, והפוסקים לא חילקו לענין הברכה אפילו בין חכמי האומות השומרים ז' מצות בני נח לבין עובדי ע"ז. ומה שחכמי ישראל בכל מקום בחז"ל היו חכמים בתורה על כל פנים, אינו ראיה לכאן כי אמנם המציאות היתה כן אבל היום כסודם דמינו. ועיין ברמב"ם הלכות ברכות פרק י' הלכה י"א שגרס הפעל בשתי הברכות בשווה ברוך שנתן מחכמתו ליראיו וברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם עכ"ל וכן הוא בארחות חיים הלכות ברכות אות מ"ט ובכלבו סימן פ"ז ובספר הבתים ומשמע שאין חילוק,

והנה בגמרא במסכת שבועות שם דרשו משלמה ופרש"י באנגריא לעבודת המלך עכ"ל הרי שמיירי במלכות ישראל הגורמת לאכד נפשות יהודים, ומכאן לתוספות שגם הם מיירי באיבוד נפשות יהודים ולא גויים וכן מבואר בלשונם בהוצאה למלחמת הרשות קאמר עכ"ל ולמה לא כתבו בקיצור במלחמת הרשות קאמר אלא מיירי באותם החיילים שהמלך מוציאם למלחמת הרשות שאם נהרגו עד חד משיתא לא מיענשו. ולא הוצרכתי לכתוב כן אלא מפני שראיתי מפרשים שמיירי באיבוד נפשות גויים במלחמה ופרשו כן את המלה בעלמא ולפי זה נתקשה בספר חזון איש חלק יורה דעה סימן קנ"ז אות ד' למה מיענשו אם הורגים בגויים יותר משישית ולמה אינם רשאין לדון אותם על שעוברים על ז' מצוות, וגם בלי זה הלא במלחמה כתוב והרגתם כל זכר וכבר הם יותר משישית אבל לע"ד ליכא קושיא מעיקרא.

ויש שפרשו שגם מלחמת הרשות צריכה להיות לתועלת מצד תיקון המדינה או כבוד המלך וצרכיו או לצורך סתורה ופרקמטיא עיין בשו"ת חתם סופר חלק תושן משפט סימן מ"ד בד"ה והנה הא דפשיטא ובחלק אורח חיים סימן ר"ח בד"ה היוצא מדברינו ובשו"ת היכל יצחק חלק אבן העזר סימן י"ב ובמה שכתבתי בכני בנים שם אות ו'. וכן צריך

ובמאירי במסכת ברכות ורבנו ירוחם בנתיב י"ג חלק ב' גרסו בשניהם שחלק מחכמתו. ואף לפי הנוסח שלנו שחלק ליראיו ושנתן לבשר ודם נראה שהחילוק ביניהם הוא בזיקה לקב"ה ולא במהות החכמה ועיין בבית יוסף בסימן רכ"ד ובעינים למשפט למסכת ברכות שם, ולכן המלה מחכמתו זהה בשתי הברכות ובדומה למלה מכבודו בברכות על ראית מלך בין של ישראל בין של עכו"ם. ומה שכתב הסמ"ק במצוה קנ"א וז"ל הרואה חכמי אומות העולם שחכמים מחכמות העולם מברך בא"י אמ"ה אשר נתן מחכמתו לבשר ודם עכ"ל והעתיקו השלחן ערוך, אין כוונתו שרק חכמי האומות הם החכמים בחכמות העולם ולא ישראל אלא בא להוציא חכמי האומות החכמים רק בעניני דתם תיאולוגיים בלע"ז שעליהם אין לברך כמו שפרשו המגן אברהם והפרישה והוא מהבית יוסף. והראשונים לא חילקו בין חכם לחכם בישראל ואם איתא היה להם לפרש, ובכלבו כתב הרואה חכמי ישראל אומר וכו' חכמי אומות העולם וכו' הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים וכן הרואה אדם חשוב וחכם בתורה אומר ברוך חכם הרזים עכ"ל ומדנקט חכם בתורה רק לבסוף משמע שמקודם גם שאר חכמות בכלל.

זו הוּי כרציחה בעלמא, כבר הארכתי בבני בנים חלק ב' סימן מ"ב שרבים מהראשונים אינם סוברים כהרמב"ן ויכולה הממשלה לאמר קים לן ועיי"ש בסימן נ"ב, וכיון שיש בזה מחלוקת אי אפשר להרשיעה.

ובעיקר השאלה האם יש לממשלה של היום דין מלך כתב בשו"ת משפט כהן סימן קמ"ד אות ט"ז-א' שבזמן שאין מלך כיון שמשפטי המלוכה הם ג"כ מה שנוגע למצב הכללי של האומה חוזרים אלה הזכויות של המשפטים ליד האומה בכללה עכ"ל, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן א' אות י"ד וז"ל גם בימינו הנשיא והממשלה והכנסת (על כל מגרעותיהם בשטח הדת ואשר ברור שבנוגע לדת אין להחלטותיהם נגדו כל תוקף שהוא) שנבחרו מדעת רוב ישראל היושבים על ארמחם וכו' במקום מלך הם עומדים בכל הנוגע למצב הכללי של האומה הדרושים לשעתם ולמעמד העולם עכ"ל. וקצת משמע כן במסכת שבועות שם מלכותא דקטלא וכו' עכ"ל ולא מלכא דקטלא כי תלוי במלכות שהיא השלטון ולא במלך דוקא. ומה שנסתפקתם אולי לממשלה אין סמכות כיון שהיא נשענת על קולות ערבים ולא כתבתם מקור לספק, נראה שכיון שרוב הבוחרים הם יהודים והם קבלו על עצמם הן מראש והן אחר כך את תוצאות הבחירות שהשתתפו בהן גויים נמצא שהרוב היהודי קבל עליו את הממשלה אפילו אם לכתחילה היה רוצה בממשלה אחרת.

ובענין דומה כתב לי רב אחד להסתפק שמא לממשלה אין סמכות כיון שרבים מבוחריה אינם שומרי תורה, ברם בשו"ת משפטי כהן וציץ אליעזר לא חשו לזה כי סוף סוף הסמכות חוזרת אל העם. והגע עצמך אטו צבור רשעים אינם יכולים להמליך עליהם מלך ויישאר ללא שלטון לפי דין תורה, וראיה מעשרת השבטים שעבדו ע"ז ומכל מקום בירושלמי במסכת הוריות פרק ג' הלכה ב' אמרו מלך ישראל ומלך בית דוד שניהם שווים וכו' אמר רבי יוסי כרבי בון ובלחוד עד דיהוא בן נמשי וכו' מיכן ואילך בליסטיא היו נוטלין אותה עכ"ל ואלמא עד לשלום בן יבש שהכרית את בית יהוא היה דין מלך לכל מלכי שומרון הרשעים, וכל שכן לדעת הבבלי בדף י"א עמוד ב' שלא חילקו שם בין לפני יהוא לבין אחריו ולפי זה פרש במראה הפנים שלדעת הבבלי גם מלכי שומרון האחרונים הביאו שיער. ומיהו את זה יש לדחות כי

לאמר בשו"ת מקום שמואל סימן ה' שפרש שמלחמת הרשות אינה רשות לגמרי אלא גם היא של מצוה, שאין כוונתו למצוה ממש שהרי הרמב"ם כתב להרבות גדולתו ושמעו ואיו מצוה היא זו אלא כלומר לתועלת. ולפי זה שפיר הוצרך המלך ליטול רשות מהסנהדרין כדי שיחליטו האם יש די תועלת במלחמה או לא, ורק לא היו שוקלים את הענין לפי הלכות היחיד כי אז אין לך דבר העומד בפני פקוח נפש ולא שייך תועלת אלא שאני מלחמה והלכות צבור כמו שכתב בשו"ת משפט כהן סימן קמ"ג.

נמצא שלכולי עלמא המלך נלחם על כל פנים לתועלת ואפילו תועלת עצמית לבסס שלטונו ואינו נתפס כמה שגורם לאבד נפשות מישראל. ואין לאמר שאין זה מותר לו אלא במלחמת הרשות ובהסכמת הסנהדרין דוקא כי הלא רש"י פרש באנגריא לעבודת המלך וזו אינה מלחמה ואינה צריכה רשות הסנהדרין, והתוספות לא פרשו שמייירי בהוצאה למלחמת הרשות אלא משום שלשון דקטיל משמע לפי הרב וגם רחוק שימותו רבים כל כך בעבודת המלך אבל גם הם מודים שאינו נענש אם מתים באנגריא עד חד משיתא. ובעיקר מלחמת הרשות כתבתי בבני בנים שם שלדעת הרמב"ן אף ללא רשות הסנהדרין הוּיא מלחמת הרשות בדיעבד ולא שמה רציחה, ולפי זה נראה שמה שצריך רשות הסנהדרין אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא מלך מוציא למלחמת הרשות בכל ענין והוא לפי המסקנה במסכת סנהדרין דף ט"ז שרשות הסנהדרין נלמדת מדוד ולא מן הכתוב בתורה וזה קרוב למה שסיים בספר עמוד הימיני סימן ט"ז פרק ה' אות ו'. והרמב"ן והר"ן כתבו שגם שופט מוציא למלחמת הרשות ולא רק מלך ואף שאין כן דעת הרמב"ם והמאירי ועיין בבני בנים שם, והנה בודאי לא נתיר לשופט לכוף להוציא למלחמת הרשות כיון שיש בזה מחלוקת אבל בדיעבד אדרבה כיון שיש בזה מחלוקת אי אפשר להרשיעה.

לכן לעניננו אי אפשר להרשיע ממשלה על שמאכזת נפשות כתוצאה ממדיניות שלה ואף על פי שאינה עושה להרחיב גבול ישראל אלא להפך רח"ל כל שאינה עושה כרצחן וחמסן בעלמא כלשון שו"ת חתם סופר בחלק אורח חיים שם. והגם שלדעת הרמב"ן יש מצות עשה של כיבוש הארץ ולפי זה מדיניות הממשלה היא שלא כדן וממילא לאבד נפשות ממדיניות

אין ראייה מהבאת שעיר שאינה תלויה אלא במי שאין עליו אלא ה' אלקיו כמו שדרשו שם בבביתא, והעד שבגמרא שם שאל רבי כגון אני מהו בשעיר עכ"ל ועיין בבני בנים חלק א' מאמר ג' שהארכתי בדין נשיא ומלך. מכל מקום וכי לא היה למלכי שומרון דין מלך, ואין לאמר שאני שם שהנביאים המליכו אותם כי לא נמצא לשום אחד ממלכי בית עמרי שהומלך על ידי נביא וכן כתבו התוספות במסכת סנהדרין דף כ' עמוד ב' בסוף הדבור שאחאב לא מלך מאת המקום עכ"ל ולשיטתם לא היו לו זכויות המלך הכתובות בפרשת המלך אבל מלך בודאי היה עיי"ש והרי אליהו רץ לפניו, ואילו בתדושי הר"ן שם סיים כל מלך שהמליכוהו עשרה שבטין עליהם דין מלך יש לו לכל דבר עכ"ל כלומר גם לגבי הכתוב בפרשת המלך. וכן כתב הרדב"ז בהלכות מלכים פרק ג' הלכה ד' האי מלך היינו שהומלך על ידי נביא או שהסכימו עליו כל ישראל עכ"ל*, וכולם לא התנו שהעם צריכים להיות צדיקים כדי להמליך עליהם מלך.

והנה הרמב"ם בהלכות מלכים פרק א' הלכה ח' כתב נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל והיה אותו המלך הולך בדרך התורה וכו' הרי זה מלך וכל מצוות המלכות נוהגות בו אע"פ שעיקר המלכות לדוד ויהיה מבניו מלך עכ"ל ואלמא בעינן

* (הגיה) במאמר שם הקשיתי מה שייך לרדב"ז להכניס מנוי על ידי כל ישראל בדברי הרמב"ם שלא הזכיר מנוי כזה בשום מקום, ולפי מה שכתבתי כאן שגם הרמב"ם מודה שהוא מלך רק לא לכל מצותתי אתי שפיר. ודברי הרדב"ז מדוייקים, שלכן כתב דבריו בפרק ג' ולא בפרק א' וכתב האי מלך וכו' עכ"ל כלומר אותו המלך שמדובר בו בפרק ג' לענין מורד במלכות הוא שהומלך או על ידי נביא או שהסכימו עליו כל ישראל, מה שאין כן בפרק א' בענין דוקא שהומלך על ידי נביא והולך בדרך התורה. ומשמע דהאי מלך וכו' קאי גם על הכתוב בפרשת המלך וכדעת הר"ן ועיין ברדב"ז פרק ד' הלכה א' וכן נראה מסדור ההלכות ברמב"ם, ויש לפרש כן בשמואל"א פרק ח' וזעקתם ביום ההוא מלפני מלכם אשר בחרתם לכם עכ"ל, וכי הם שבתרו בו והלא מנוי מלך הוא על פי נביא וסנהדרין ועיי"ש בפרק י', אלא העם קבלו עליהם את מה שכתוב בפרשת המלך וזהו אשר בחרתם כמו ביהושע פרק א' שקבלו עליהם איסור מרידה במלכות ולכן הדין הוא כן גם בהעדר נביא ובית דין.

גם נביא וגם הולך בדרך התורה. אבל אי אפשר לאמר שכלא תנאים אלה אינו מלך כלל נגד כל הכתובים והרי שום אחד ממלכי שומרון לא הלך בדרך התורה וכי אפשר שירבעם שמשח אותו אחיה ויהוא שמשח אותו אלישע לא היה להם דין מלך כלל, והרמב"ם עצמו הביא שם שאחיה העמיד את ירבעם למלך. אלא בעינן תנאים אלה כדי לנהוג בו המצוות הנוגעות בגוף המלך עצמו לכתוב שני ספרי תורה וכו' ולענין נשים וסוסים וכו' וכן להוריש מלכותו לבניו כמו שכתב בהדיא, ומכל מקום גם בלי נביא ושמירת התורה דינו כמלך לשאר דברים וראיה מהלכות גזלה ואבדה פרק ה' הלכה י"ח עיי"ש ומיירי בין במלך ישראל בין במלך עכו"ם כמו שכתב שם בהלכה י"א. וכן בבית שני גם אצל מלכים רשעים וצדוקים לא מצינו שמלכותם לא היתה מלכות בדיעבד, וכבר פסקה הנביאה קודם שמלכו החשמונאים וכולם לא הומלכו על ידי נביא ואף על פי כן כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה פרק ג' הלכה א' שהחשמונאים העמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתיים שנים עד החרבן השני עכ"ל וכלל בזה גם את הפסולים והרשעים שמלכו לפני החרבן. ותדע שאגריפס המלך היה פסול למלוכה על פי דין תורה ועיין בתוספות במסכת סוטה דף מ"א עמוד א' ויבמות דף מ"ה עמוד ה' ובבא בתרא דף ג' עמוד ב' ואף על פי כן קרא בתורה בהקהל כדין מלך ושבוהו חכמים, שמע מינה שפיר קעביד. אלא בודאי בדיעבד הוא מלך בכל ענין, ואם לא תאמר כן לא שבקת חיים לכל בריה ונצטרך להמליך עלינו שלטון נכרים עד להחזרת העם בתשובה ואף זה אסור לנו כי התורה אמרה לא תוכל לתת עליך איש נכרי.

ולענין רודף. זה קשור בקודם כי אם יש לממשלה הסמכות לא שייך לדונה כרודף או מוסר כשם שהעובדים באנגריא והחיילים שהמלך מסכן במלחמת הרשות אינם יכולים לדונו. ולאחר שתועבר הממשלה מן השלטון כל שכן אין לחבריה לשעבר דין רודף כי אין רודף לאחר מעשה, ואם מצד שמוחזקים למסור שדנים את המוסר גם על העתיד ונראה שהוא הדין מוחזק לרודף או לרצות, גם זה אינו שייך כאן כי כיון שסולקו מן השלטון שוב אינם יכולים למסור וכן כתב בים של שלמה מסכת בבא קמא פרק י' סימן נ' שאין הורגים בידים את מי

הדין היועצים אם יעצו בזדון אבל לא מדין רודף או מוסר, ודבר זה מסור לבית דין ולא ליחידים. וצריך לדקדק הרבה בזה כי ההמון משתמשים במונחים אלה בלי הבחנה.

ולשאלה שלא שאלתם, האם יש לעבור עבירה חמורה* כדי להציל את ישראל ומשום גדולה עבירה לשמה וכו' ועיין בשו"ת מהרי"ק שורש קס"ה (בדפוסים אחרים קס"ז), אין המציאות כן ואותה עבירה לא תהיה הצלה אלא נקמה בעלמא ותסכן את הרבים. ואחרון חביב, לע"ד אין לתושבים לנטוש את יישוביהם מפני הסכנה בכישים כי עתידה הממשלה להתחלף והמדיניות להשתנות, אלא דינם כערי ספר שיוצאים להגנתם אפילו בשבת ואפילו על עסקי תבן וקש ומצוה על כל ישראל לבוא לעזרתם וכל שכן הם עצמם מצווים לבוא לעזרת עצמם.

יהודה הרצל הנקין

* (הנה"ה) כלומר רצח פוליטי.

שמוחזק למסור כיון שהושפל ונמאס בפני השררה של האומות או שאר אמתלות שאינו מוסר עכ"ל דזיל בתר טעמא ששוב אינו יכול למסור. ועיין מה שכתבתי ב"שנה בשנה" תשנ"ה [להלן מאמר ד'] בפרק ה' הדין ברודף ומוסר וב"קשוט" גליון ב' סימן ז' [להלן סימן מ"ד]. ואם משום שמא יחזרו לשלטון בעתיד הרי אז שוב תהיה להם סמכות ואין לדונם כרודף או מוסר כנ"ל ועל כל פנים אין חוששים לזה כמו שלא חשש הים של שלמה לשמא יחזור וימצא חן בפני השררה. ועיין כים של שלמה שם שיכול להזריד את המוסר לשעבר לבור לגרום למותו רק לא להורגו בידים שזוהי תקנת חו"ל שמורידים את המוסרים כל שלא עשו תשובה וכן דעת המאירי במסכת בבא קמא דף קי"ט עמוד א', אלא שחולק על שאר ראשונים ואכ"מ.

לדינא נראה שאחרי שיועברו מן השלטון מותר להעמידם לדין ליסרם ולהענישם למיגדר מילתא כדי שלא תישנה מדיניות כזו בעתיד והוא

סימן לד

הסתכלות בספרי אמנות של ע"ז

הטבעית ממש כפסלי יון ורומי כי אטו פסלים של שאר ימי קדם לא היו אסורים, אלא רק שגוי המוכיח שהכוונה היתה לשנות מן הטבע ולדוגמה אם עשה חוטם מעל לעינים יש להתיר לעשותו.

ובאשר לרכישת ספרי היסטוריה של אמנות שיש בהם צילומים של איקונים של הנצרות ושאר חפצי ע"ז, הנה עשייה אין כאן ואיסור הנאה אינו אלא בע"ז עצמה ומשמשיה אבל לא בצילומים ולא שייך חשדא כיון שמטרת הספר מוכיחה שאינו אלא להתלמד אמנות. רק יש לדון מצד התעסקות בע"ז לפי דברי הרמב"ם בספר המצות לא תעשה י' שתחילה כתב לאסור העיון בכוחניות הע"ז איך שכוכב פלוני תרד על תאר כך ותעשה כך עכ"ל שזו היא האמונה הטפלה והתיאולוגיה של הע"ז, ואחר כך כתב לאסור העיון היאך פלוני יקטירו לו ויעמדו לפניו וכו' עכ"ל

ב"ה, ט"ז סיון תשנ"ה

לרב אהר

כשקבלתי מכתבו הייתי טרוד בענינו של רב אחד שהועמד למשפט עקב פרסום דעותיו בהלכה, מצד אחד כדי למחות נגד המשפט נגדו ומצד שני לסתור דעותיו, וכיון דאידיחי אידיחי וכעת ראיתי שכבודו שאל כהמשך לשיעוריו ואם כן בוודאי עבר זמן מכתבו ואתו הסליחה.

לגבי אמנות מופשטת אבסטרקט אר"ט בלע"ז קשה לקבוע מרחוק מהו אסור ומהו מותר, אמנם בצורת אדם נהגו להקל אם אינה בולטת או אם אינה של כל הגוף אלא הפנים בלבד ועיקר השאלה היא לגבי עשיית פסל שלם בצורה מופשטת ואינו שכית, ובודאי אין האיסור מוגבל לעשיית צורת אדם כתבניתו